

ДЕЈАН
СТОЈИЉКОВИЋ

ДУКАТ ЗА
ЛАЂАРА

Поседно издање
са причом ДРУГА ТРОЈА

■ Laguna ■

Copyright © 2021, Дејан Стојиљковић
Copyright © овог издања 2021, ЛАГУНА

Посвећено живој успомени на
ЗОРАНА ПЕШИЋА СИГМУ
пријатеља и сапутника

Садржај

ДУКАТ ЗА ЛАЂАРА	9
ДРУГА ТРОЈА	143
1. Ватра и лед	145
2. Вино и речи	150
3. Чудна одредишта	156
4. Шта сневају виле?	161
5. На Змајевом гробу	165
6. Човек празних шака	171
7. Господари и слуге	176
8. Учитељи и ученици	180
ДОДАТАК	183
<i>Речник архаизама, ѿурицизама и мање ѿознајних ѿојмова</i>	<i>185</i>
<i>Белешка ауѿору</i>	<i>197</i>
<i>Изрази захвалносѿи</i>	<i>203</i>
<i>О ауѿору</i>	<i>205</i>

Сећање на смрт̄ је дар Божији.

Свети Јован Лествичник

ДРУГА ТРОЈА

1. Ватра и лед

Васкрсије је осећао како му шаке горе.

Чинило му се да руком додирује адски пламен, и како му се прсти просто лепе за њега, и растачу. Около је царевао мрак, и само је шкрто модро светло падало на зидове ове дубоко укопане тамнице.

Свештеник у његовом селу причао је да тако изгледа пакао. Велика рупа, дубоко у земљи, у којој гори вечна ватра.

Али то што је Васкрсије додиривао није била ватра. Био је то лед.

Ову ледару понад двора у Приштини сазидао је још господарев отац Бранко.

Господарев родитељ имао је ромејску титулу. И Васкрсије је увек ломио језик када је покушавао да је изговори.

Севастокрајџор.

Био је строг. Баш као и његов син.

Али је био праведан, баш као што је и господар Вук Бранковић праведан. Јер правда не може постојати без

чврстине и снаге, она је попут старог храста: не може да је обори ни гром, ни ветар, већ само време, мислио је господарев ледар док је висио у мраку и зурио у бело стење по зидовима ледаре. Ни правда не може да се сруши и поништи, и она се, попут старог дрвета или остарелог човека, најпросто угаси, ископни, као грумен леда кад га ставиш на длан. А то значи само једно: и она је несавршена и краткога века, баш као и све на овоме свету што је људском руком и вољом створено.

Васкрсије осети како му се канап којим је везан стеже око груди – да није грубе кошуље од кострети, урезао би му се и у месо. Зато одлучи да пожури. Прислони дрвено ведро на зид ледаре, уздахну дубоко, скупи преосталу снагу и стаде да тешким чекићем бије по леђу. Као ковач по наковњу. Уместо искри, у кофу су падале оштре крхотине леда. Када ју је скоро напунио, он задену чекић о кожни ремен око паса и двапут тргну коноп.

Брзо су га извукли.

Један од слугу са двора узео је кофу са ледом, покрио је белом крпом а онда додао другом, који ју је однео до воловске запреге, углавио у сено, па онда покрио медвеђим и вучјим кожама. Запрега је затим кренула стрмим путем надолу, ка граду који се видео у долини.

Васкрсије је трљао шаке и прсте који су бридели од хладне ватре.

„Јеси ли добро, Васкрсије?“, упита га властелин који је стајао иза њега, до ледаре која је подсећала на бунар.

Он се окрену и понизно климну главом.

„Јесам, господару.“

„Прсти ти горе?“

„Навикао сам. Добро нису потпуно изгорели откад радим овај посао...“

„Колико?“

„Шта?“

„Колико га дуго радиш?“

„Биће ове јесени... десет година.“

„Толико дуго си господарев ледар? Не досади ли ти некад?“

„Мени? Не. Неко кује мачеве, неко одгаја коње и псе, неко пече хлеб... Васкрсије, ето... добавља лед. И кажу – добар је у томе.“

„Јеси... Јеси добар, Васкрсије. Ево...“, млади господар подиже мешину са вином и пружи му. „Ово ће ти одледити прсте.“

Васкрсије је оклевао. И тако, у недоумици, зурio у продорне плаве очи младог човека који је стајао пред њим. Био је то Андрија, Вуков братацац. Васкрсије је познавао његовог оца, и оца његовог оца. Познавао је и Андрију док је овај још био слинавац. Тај слинавац је затим израстао у несташног дечака, онда у младог господара, на крају – у витеза, једну од првих узданица господара Вука.

Такав је био поредак ствари. И важио је подједнако и за племиће и за себре. Васкрсијев деда био је тежак, отац је већи део живота провео по стајама и коњушницама, а он ће, јамачно, свој окончати у овој рупи у земљи испуњеној ледом. Сеоски поп казивао је да тако мора да буде. Да се људи рађају да испуне своје послање на овом свету, а да их награда чека на оном другом. Васкрсију је рекао да ће, када се представи Господу, постати анђео.

Није могао себе да замисли као таквог. Али овог младог човека кратке кестењасте косе и плавих очију, што је стајао пред њим и нудио му да потегне мало вина из мешине... Њега већ јесте.

И то је ваљда поредак ствари?

Благодати оног света, баш као и овог, предодређене су за властелу и господу. Зато ваљда и зидају задужбине, попут кнеза Лазара. Зато ваљда и штите свој народ, попут господара Вука Бранковића. Зато се ваљда и боре против азијатских хорди што проваљују границу, попут младог Андрије који је пре годину дана, у једном обрачуну с акинџијама, изгубио два прста на десној руци. Само да би научио како може ваљано и без муке да Агарене убија и левом.

Васкрсије захвално прихвати мешину и добро потегну из ње.

Са сваким гутљајем враћали су му се снага и живот у тело, на крају и прсти постадоше топли када кроз њих проструја крв.

Живої је као вино..., помисли господарев ледар. Тече у шеди док ја има. На крају, кад ја више нема... остјане иразно шело... Као иразна бачва.

Васкрсије пружи мешину господару, овај прихвати, па и он потегну.

Док је брисао усне, рече:

„Хоћеш ли до краја овако? У рупу, у земљу, па по лед?“

„Зависи шта сматраш крајем, господару.“

„Знаш на шта мислим.“

Андрија му опет понуди мешину.

Васкрсије је сада прими без оклевања.

„Ако ми је тако суђено...“, рече себар између два гутљаја. „Нека тако и буде. Ватра или лед... Челик или камен... Свеједно је.“

„Лако је вама себрима.“

„Зашто тако мислиш, господару?“

„Твој живот је једноставан. Једино о чему мислиш је тај лед. И ова рупа у земљи. Са том мишљу ти устајеш сваког јутра, са том мишљу увече идеш на починак. То је твоје, себарско.“

„А шта је твоје, господарско? Господару?“

„Моје је, добри мој Васкрсије, да ти омогућим те две мисли. Ону јутарњу и ону вечерњу.“

„Није то лак посао, господару.“

„А на који посао мислиш? Мој или твој?“

„Мој посао је да ми руке бриде од леда... А твој да ти бриде од рукохвата мача. Шта је теже?“

Андрија се насмеја.

„Ништа на овом свету није лако, изгледа... Ни ратнику на добром коњу, ни себру што вади лед из земље.“

Васкрсије му врати мешину са вином и насмеши се пристојно.

„Ето, да се ти и ја око нечега сложимо, синко.“

2. Вино и речи

У вину су пливале ситне крхотине леда.

Као санте у мору.

А то море било је опоро и црно, баш као и мисли Вука Бранковића, у Христу Богу благоверног господара Дренице, Вучитрна, Приштине и Трепче, који је седео за столом у пространој одаји свога двора и чекао госта, кратећи време тако што је голим шакама ломио орахе. Биле су још снажне те огрубеле шаке, могле су да носе и мач и владарски скиптар подједнако, само што су мачеве сада пасали и њима витлали они који су за то били плаћени, а владарски скиптар... Е па, он више није припадао ником. Након смрти последњег изданка Немањине лозе, оно што се за вакта његових предака државом звало, престало је да постоји. Сада су владари сви, и нико више то није. Ни Лазар у Крушевцу, ни Марко у Прилепу, ни он, овде у Приштини.

Па ни Твртко, горе, у Босни и Приморју, који је себе устоличио у краља, уверен, залудно, да исмаилћанске

хорде своје стреле и копља не могу добацити до његових поседа.

Али није то оно што овога јутра брине господара Вука и што му у чело урезује боре испод тамне косе прошаране седим власима која му пада на рамена, чинећи га старијим но што јесте.

Невоља је, мнио је он, у томе што, да би добацили до Тврткових земаља, Агарени прво морају да похарају његове.

С времена на време отпио би мало хладног вина из пехара и враћао се мислима што су му газиле преко ума као анадолски атови у галопу. О томе како треба додатно ојачати зидове тврђаве, како касни опрема за оклопнике коју је наручио од Млетака, и како још увек нико не зна шта се десило са кефалијом Ненадом, господарем Ниша, након што су град освојили Муратови аскери. Од једног акинције, кога су његови господари границе ухватили а потом обезглавили, дошао је глас да је Ненада пребегао Исмаилћанима.

Мало ко је у то поверовао.

Господар Вук, додуше, не због тога што је Ненаду сматрао човеком постојаних врлина, што овај свакако није био, већ зато што му се није дало да схвати да се догађаји тако брзо смењују. Историја не само да се одигравала пред њима, попут неке лоше представе у путујућем ромејском позоришту, не, историја се стварала, порађала сваког божијег дана, и та брзина којом је расла опасност што је долазила са истока, тај *сѝрах исмаилћански*, како га је звао његов таст, кнез Лазар, увлачио се људима у крв, месо и кости... Попут какве погане болести. А љубезни господин Вук Бранковић

имао је довољно година у сопственим костима, и довољно мудрости, да наслути да је управо страх највећи противник и душман, а не Азијати на брзим коњима.

Гост је о концу стигао. Био је то син његовог брата од стрица, млади Андрија.

Ушао је у одаје уз благи наклон и сместио се за сто наспрам њега. Слуга је пришао и насуо му вина у пехар. Други слуга принео је лед. Андрија је одбио.

„Стриче, јеси ли одлучио?“, упита Андрија.

„О чему?“

„О мојој молби.“

„А јеси ли ти одлучио?“

„О чему?“

„О мојој наредби?“

„Ја...“, био је збуњен Андрија. „Мислим да то није баш иста ствар.“

„И није, Андрија... није. Молба је једно... а наређење... нешто сасвим друго. Господар наређује... а поданик...“

„Моли?“

„Такав је поредак ствари.“

„Ја нисам виноточа ни протовестијар... нисам ни онај што ти шије свите нити онај који ти кује мачеве. Ја сам крв твоје крви.“

„Е, па ако је тако... синовче... онда буди достојан те господске крви што ти тече у дамарима и поведи рачуна о имену чију част треба да браниш и штитиш.“

Андрија подиже десну руку на којој је фалио мали и домали прст.

„Па браним... Надам се да се примећује?“

Вук на тај гест узврати равнодушним погледом.

„Кад ти акинџије одсеку целу шаку, јави се да те за-
послим као куvara“, затим јаче притисну љуску ораха
коју је угнездио међу дланове. „Молим те... Немој да
ми се размећеш ту по двору са два одсечена прста. Да
ли знаш да Асад-бег, један од најбољих Муратових
ратних саветника, нема десну руку до рамена?“

„Не бих је имао ни ја да сам с Косанчићем укрстио
мач.“

„На све имаш одговор?“

„Као што ми ти каза, стриче. Такав је поредак
ствари...“

„Хоћу да урадиш оно што треба.“

„Да је узмем за жену?“

„Да је узмеш за жену? Шта будалиш, синко? Откад
то човек племенитог рода може да се венча с ниско-
родном женом? Јеси ли полудео?“

„А шта онда да радим?“

„Реши то. Нећу да ми се поспрдују разни Бело-
црквићи и остали олош... Бранковићев синовац и
штићеник има дете са себарском курветином... Какво
унижење!“

„Она није...“

„Шта није?“

„Чак је и удата.“

„Ето... Можеш да се угледаш на безбожне западња-
ке... Да кажеш како си искористио право prima nocte.“

Андрија га погледа забезекнуто, иако је схватао да
стриц не мисли озбиљно.

„Prima nocte? Али ја нисам... Нисам је... Она је то
учинила својевољно.“

„Како су ми пренели... чинила је то читаве зиме и пролећа. Свака вам је ноћ била прва ноћ.“

„Ко ме то олајава, да му ја...“

Господар Вук одмахну руком.

„То сад није битно. Иди до њих. До ње и њеног мужа. Заврши с тим. Дај им који динар... мало хране... Шта је дете?“

„Женско.“

„Женско? Одлично. Нека се разгласи у подграђу и по селу да је дете његово.“

„Сви у селу знају да је бездетан.“

„Па?“

„Неће веровати.“

„А кога је брига шта нишчи верују и у шта верују?“

„Ако ме памћење добро служи... *шебе*.“

Господар Вук се намршти и одложи несломљен орах у страну. Посегну за пехаром и отпи мало вина. Руком даде знак слуги, овај му додаде још мало леда.

„Верујем да су народ и господари једно“, рече на крају. „У то је веровао и мој отац. У то верује мој други отац – кнез Лазар. У то је веровао наш пастир и његова светост Сава. Пустио сам, баш као и он, да надарена себарска деца иду у исте школе са господарском. Дао сам да се људи лече у болницама без обзира на порекло и сталеж. Делимо ово парче земље као парче хлеба. Наша саборност је света. И неопходна. Зато не може један племић, а нарочито не господарев синовац, да сеје децу по себарским кућама као да их баца из зобнице... То ће донети злу крв. Зла крв ће донети неслогу. Остало знаш. Уосталом, Андрија... синко... Нисмо варвари, као ови западњаци.“

„Разумем.“

„Урадићеш шта сам ти наредио?“

„Хоћу, стриче. Имаш моју реч.“

Господар Вук подиже пехар са вином да наздрави.

„За себарско и господарско.“

„За нашу слогу.“

Андрија спусти пехар на сто. Сачека мало, па рече:

„Договорили смо се око твог наређења... Шта је са мојом молбом?“

Господар Вук такође одложи пехар у страну. Погледа Андрију право у очи.

„Нема ништа од тога.“

„Како то мислиш?“

„Тако... Тај пут је узалудан. Тамо ништа нећеш наћи.“

„Наћи ћу брата.“

„Нећеш“, одмахну Вук главом.

„Како си сигуран у то?“

„Андрија, сине мој...“

Поглед господара Вука почивао је прво на несломљеном орачу који је одложио, а онда је уморним очима прешао преко гомиле здробљених љуски које су биле на столу, попут остатака разореног града. На крају, без много околишења, избаци:

„Ниш је пао.“